№ 201 Հոկտեմբերի 29 (Նոյեմբերի 10) 1881 Հոկտեմբերի 29 (Նոյեմբերի 10) № 201

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուբլ. կէս տարվանը 6 բուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Ստորագրողները դիմում են հետևյալի
Тифлисъ. Редакція «Мшака»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ խմբագրին. Նամակ խմբագրին. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ցնծեւական խնդիր. Ֆրանսիա. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Մի պատասխան.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Հոկտեմբերի 25

«Մշակի» № 196 մէջ տպվեցաւ մեր ընկերներից մէկի յօդուածը չքաւոր աշակերտների վերաբերութեամբ. Պէտք է յանձնակի արծարծել այս «օրվայ հարց» դառնող խնդիրը, ուստի և հարկաւոր է աւելի շատ տեղեկութիւններ հաղորդել սրա մասին, պարզել հարցի դրութիւնը և պահանջմունքներին համաձայն միջոցներ մըտածել. Այս բանը ես չեմ առնում իմ վրա, որ ոյժիցս վեր կը լինէր, այլ կամենում եմ մի քանի խօսք ասել այս մեր սրտին շատ մօտիկ առարկայի վերաբերութեամբ, իբրև պատասխան Սիմ. Տէր-Գրիգորեանցի նամակին.

Ես ինքս էլ սեռնեկակից եմ եղել այնպիսի աղքատ աշակերտների հետ, որոնք ստանալիս են եղել ամսական ամենաշատ 15 բուբլի կամ և ոչ մի կոպէկ. այլ ապրել են զանազան մասնաւոր դասերով, որոնք շատ դժուարութեամբ են ճարվում. Աղքատ աշակերտների դրութիւնը բարւոքելու համար Սիմ. Տէր-Գրիգորեանցը առաջարկում է նրանց ծնողներին «գտնէ հոգալ մի բարեգործական ընկերութիւն հիմնելու մասին».

Մի այսպիսի ընկերութիւն հիմնելու համար նախ, հարկաւոր է նշանաւոր գրամական միջոց, որ աղքատ ծնողները չունեն, երկրորդ, գործի հետ մտիկ ծանօթութիւն և երրորդ, որ պէտք է գործողների հանգամանքները նպաստակին յարմար լինեն. Աղքատ և թշուառ աշակերտների ծնողները այս բոլոր գլխաւոր պայմաններից զուրկ են և հետևաբար նրանց մի այսպիսի առաջարկութիւն անել անկարելի է. Եթէ գրենք, որ հէնց յօդուածագրի հայրը այսպիսի ծնողների թիւումն է. թէ ինչպէս կարող է նրա հայրը իր որդու առաջարկած ընկերութեան մասին հոգալ. թող որդին բացատրէ. խեղճ ծնողները միայն կը վշտանան, երբ կը կարդան այս յօդուածը (հարիւրից հինգը), բայց ոչինչ էական բան չեն կարող անել իրանց թշուառ զաւակների դրութիւնը բարւոքելու համար, որովհետև նրանք միջոց չունեն.

Ո՞րտեղ հիմնեն նրանք այս ընկերութիւնը, ինչպէս միանան այդ խեղճերը, որոնցից մէկը Աբարանի գիւղացի երկրագործ է, միւսը Նուխեցի չուխայ ծախող և այլն. Ուզում եմ ասել, որ չքաւոր աշակերտների ծնողները մի որ և իցէ ընկերութեան ինիցիատոր չեն կարող դառնալ առանց առաջնորդող ոյժի—ինտելլիգենցիայի օգնութեան. Ընկերութիւնը պէտք է հիմնվի Թիֆլիսում, որովհետև կարիքը այստեղ է և գործողները պիտի լինեն ինտելլիգենցիայից. Երբ արդէն կը հիմնվի մի այսպիսի ընկերութիւն նրանց առաջնորդութեամբ և շնորհիւ, այն ժամանակը ոչ միայն աղքատ ծնողների, այլ ամբողջ հասարակութեան վրա կը մնայ մի բարոյական պարտք—կարեաց չափ նպաստել ընկերութեան գոյութիւնը պահպանելու. Այն ժամանակը հէնց իրանք աշակերտներն էլ կարող են օգնել գործին. կարելի է, ուսումնարանի իշխանութեան հովանաւորութեան ներքոյ հիմնել մի «աշակերտական բարեգործական ընկերութիւն», որի անդամները կը վճարեն տարեկան մի որոշ գումար, որը նոյնպէս կը յանձնվի գլխաւոր ընկերութեանը. Այսպիսի բան անկարելի չէ, որովհետև հարուստ աշակերտների թիւը սակաւ չէ ուսումնարաններում. Քանիսները կան, որոնք ապրում են իրանց սեպհական տանը, ուրեմն և ունեն կեանքի յարմարութիւններ, ստանում են ծնողներից չաբաթական 5—10 բուբլի մանր ծախսի փող, ֆայտոններով ամեն օր շրջում են «Սան-Սուսի» և այլ տեղեր, բայց էլի ոչ միայն իրանք չեն օգնում իրանց հետ մի սեղանի մօտ նստող թշուառ ընկերին, այլ անդամ մասնաւոր դասեր են խլում նրանց ձեռքից. Այսպիսիներին ծնողները չեն հասկացրել երբէք, թէ ինչ է ընկերական կամ հասարակական պարտք, որովհետև իրանք շատ քիչ են հասկանում. Եթէ աշակերտների դէպի միմեանց ունեցած յարաբերութիւնները լինեն աւելի մտերիմ, քան այժմ, այն ժամանակ շատ բուբլիներ, որոնք անընդհատ մտնում են կառապանների գրպանները, կը գործադրվեն աւելի օգտաւէտ գործի վրա. «Մտերմութիւն» բառը օտարոտի կը թվի աշակերտներին, որոնք սովոր են միշտ պարապել միայն բամբասանքներով, երեխայական ծաղրաբանութիւններով և դաւաճանութիւններով ընկերական յարաբերութեանց մէջ. Բայց ես հեռացայ նպատակից. ուստի դառնալով դէպի մեր խնդիրը, աւելացնում եմ. թող Թիֆլիսի ինտելիգենցիան ունենայ փոքր ինչ մարդասիրական զգացմունք դէպի ազգայ հայ սերունդը և հայ ժողովուրդը, թող ունենայ կենդանի խիղճ և գիտակցութիւն իր հասարակական պարտքերը ճանաչելու,—այն ժամանակ նիւթապէս և բարոյապէս ճնշված աղքատ աշակերտները ցամաք հացով չեն կերակրվի իրանց անտանելի աշակերտութեան ժամանակ. Հաւատի ենք, որ «Մշակը» առանձին ուշադրութիւն կը դարձնէ աղքատ աշակերտների դրութեան բարւոքման հարցի վրա, որի կարևորութիւնը օրից օր աւելի զգալի է դառնում մեզանում.

Գ. Խաչատրեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 27 հոկտեմբերի

Կարդացի պատուական «Մշակի» այսօրվայ համարում, որ դուք պահանջում էք ինձնից բացատրութիւն ձեզ յանձնած 94 բուբլի 18 կոպէկ գումարի համար.

Ներկայ նամակաւս յայտնում եմ ձեզ, որ այդ գումարը ձեզ յանձնեցի Թավրիզէն պ. Թումանեանց տան յանձնարարութեամբ յօդուտ սովելոց. և ինձ ամենևին յայտնի չէ թէ այդ գումարի մէջ «Մասիսի» բաժանորդագրութեան փող կայ թէ ոչ.

Տիգրան Տէր-Օհանեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ գրում են ՆՈՒԽՈՒՑ. «Քանի որ մոմավաճառութիւնը, որի արդիւնքը յատկացրած է հոգևոր ուսումնարանին, գտնվում էր նոյն ուսումնարանի հոգաբարձու մի պարոնի ձեռքում, նա տարեկան 90 բուբլ արդիւնք էր տալիս, բայց հէնց որ անցաւ մի բոլորովին օտար մարդու ձեռքը, նա տարեկան 60 բուբլ է տալիս. Ինչպէս տեսնում է, մոմավաճառի ինչխանութեան հովանաւորութեան ներքոյ հիմնել մի «աշակերտական բարեգործական ընկերութիւն», որի անդամները կը վճարեն տարեկան մի որոշ գումար, որը նոյնպէս կը յանձնվի գլխաւոր ընկերութեանը. Այսպիսի բան անկարելի չէ, որովհետև հարուստ աշակերտների թիւը սակաւ չէ ուսումնարաններում. Քանիսները կան, որոնք ապրում են իրանց սեպհական տանը, ուրեմն և ունեն կեանքի յարմարութիւններ, ստանում են ծնողներից չաբաթական 5—10 բուբլի մանր ծախսի փող, ֆայտոններով ամեն օր շրջում են «Սան-Սուսի» և այլ տեղեր, բայց էլի ոչ միայն իրանք չեն օգնում իրանց հետ մի սեղանի մօտ նստող թշուառ ընկերին, այլ անդամ մասնաւոր դասեր են խլում նրանց ձեռքից. Այսպիսիներին ծնողները չեն հասկացրել երբէք, թէ ինչ է ընկերական կամ հասարակական պարտք, որովհետև իրանք շատ քիչ են հասկանում. Եթէ աշակերտների դէպի միմեանց ունեցած յարաբերութիւնները լինեն աւելի մտերիմ, քան այժմ, այն ժամանակ շատ բուբլիներ, որոնք անընդհատ մտնում են կառապանների գրպանները, կը գործադրվեն աւելի օգտաւէտ գործի վրա. «Մտերմութիւն» բառը օտարոտի կը թվի աշակերտներին, որոնք սովոր են միշտ պարապել միայն բամբասանքներով, երեխայական ծաղրաբանութիւններով և դաւաճանութիւններով ընկերական յարաբերութեանց մէջ. Բայց ես հեռացայ նպատակից. ուստի դառնալով դէպի մեր խնդիրը, աւելացնում եմ. թող Թիֆլիսի ինտելիգենցիան ունենայ փոքր ինչ մարդասիրական զգացմունք դէպի ազգայ հայ սերունդը և հայ ժողովուրդը, թող ունենայ կենդանի խիղճ և գիտակցութիւն իր հասարակական պարտքերը ճանաչելու,—այն ժամանակ նիւթապէս և բարոյապէս ճնշված աղքատ աշակերտները ցամաք հացով չեն կերակրվի իրանց անտանելի աշակերտութեան ժամանակ. Հաւատի ենք, որ «Մշակը» առանձին ուշադրութիւն կը դարձնէ աղքատ աշակերտների դրութեան բարւոքման հարցի վրա, որի կարևորութիւնը օրից օր աւելի զգալի է դառնում մեզանում.

Գ. Խաչատրեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 27 հոկտեմբերի

Կարդացի պատուական «Մշակի» այսօրվայ համարում, որ դուք պահանջում էք ինձնից բացատրութիւն ձեզ յանձնած 94 բուբլի 18 կոպէկ գումարի համար.

Ներկայ նամակաւս յայտնում եմ ձեզ, որ այդ գումարը ձեզ յանձնեցի Թավրիզէն պ. Թումանեանց տան յանձնարարութեամբ յօդուտ սովելոց. և ինձ ամենևին յայտնի չէ թէ այդ գումարի մէջ «Մասիսի» բաժանորդագրութեան փող կայ թէ ոչ.

Տիգրան Տէր-Օհանեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ գրում են ՆՈՒԽՈՒՑ. «Քանի որ մոմավաճառութիւնը, որի արդիւնքը յատկացրած է հոգևոր ուսումնարանին, գտնվում էր նոյն ուսումնարանի հոգաբարձու մի պարոնի ձեռքում, նա տարեկան 90 բուբլ արդիւնք էր տալիս, բայց հէնց որ անցաւ մի բոլորովին օտար մարդու

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

«Մշակ»-ի 185 №-ում, ինչպէս յայտնի է, մենք հրատարակեցինք մի յօդուած «Ընդհանուր հայ ուսուցչական ժողով Թիֆլիսում» վերնագրով, որից ընթերցողները տեղեկացան, որ հոկ. 3-ին ուսումնական յանձնաժողովը և մի քանի հրաւիրվածներ ընտրեցին մի կարգադրող մասնաժողով՝ ապագայ ուսուցչական ժողովի նախապատրաստութիւնները տեսնելու մտքով. Ընտրութեան և հետևանքի մանրամասնութիւնները նկարագրած են վերոյիշեալ յօդուածում. Ի միջի այլոց այդ յօդուածում մի նկատողութիւն էինք յայտնել, ընտրութիւնը անաչառ համարելով. Այս նկատողութիւնը հիմնված էր այն երևոյթի վրա, որ ծանրակշիռ մարդիկ 1 և 2 ձայն ստացան և չընտրվեցան, իսկ չը համակրողները, ժողովներին չերթևեկողները և աւելի քիչ հեղինակութիւն ունեցող անձինք շատ ձայներ ստացան և ընտրվեցան. Այնուհետև մեր խօսքերը մասնաւորել էինք պ. Խ. Փալանթարեանի և մասնաւանդ պ. Ցոմ. Զիզիմանեանի վրա, որը խոպան հրաժարվեցաւ, անկարելի և ապարդիւն համարելով, խոչընդոտներ դնելով և մինչև անդամ ծաղրելով մի այդպիսի վսեմ ձեռնարկութիւն. իսկ յետոյ, երբ տեսաւ որ մի քանի մարդոց շնորհով գործը գլուխ է գալիս և համակրութեան արձագանքները հեռաւոր ծայրերից լսվում են լրագիրներում,—այնքան համոզմունքի տէր մարդ էր, որ նորից ներս մտաւ և ընտրվեցաւ. մինչև անդամ կարգադրող մասնաժողովի անդամ. Դուցէ ընթերցողները հարցնեն թէ՝ «ինչ յանցանք, երբ մարդը առաջ սխալվել էր, իսկ այժմ յետ է առնում իր սխալը և ուզում է մասնակցել»։

Եթէ յիրաւի այդպէս լինէր, մենք, խոստովանվում ենք, որ ձայն անդամ չէինք հանի. Երբ սեպ. 31-ին չը կայացաւ ուսումնական յանձնաժողովի նիստը, որովհետև 9 հոգի էին եկել, և երբ ցուցակագրում էին հրաւիրելու հետևեալ նիստին բացի ուսումնական յանձնաժողովի անդամներից և ուրիշներին, մէկը միայն առաջարկեց պ. Ցոմ. Զիզիմանեանին. իսկապէս սրան չէին ցուցակագրում, յայտնելով որ նա վաղուց հրաժարվել է գործից և չէ ցանկացել մասնակցել, բայց երբ պարոնը գրվեցաւ և եկաւ հետևեալ նիստին, ապա ինքը ոչինչ չը շինած առաջարկեց ժողովում, որ անցեալ տարվայ ընտրած ուսումնական յանձնաժողովները լուծվեն բոլորովին.

Մի այսպիսի ծիծաղելի առաջարկութեան համար ի հարկէ պարոնը ստացաւ իր արժանի պատասխանը նախագահից, որը յայտնեց նրան, որ ինքը (Զիզիմանեան) հրաժարվել էր գործից և ոչինչ էլ չէր շինել, ուրեմն ինչ իրաւունք ունի մի այդպիսի առաջարկութիւն անելու. Ահա այս փաստը մենք յիշեցինք. Ներ այսպիսի մի պարզ և բնական նկատողութեան դէմ դուրս են եկել այլ և այլ պատասխաններ, որոնց մենք մեր կողմից աւելորդ ենք համարում անմիջապէս պատասխանելու.

Դեռ «Մշակի» № 37 մէջ «Ներսիսեան դպրոցի տարեդարձի առիթով» յօդուածում մենք մի նկատողութիւն էինք յայտնել պ. Ա. Նահապետեանի ծխական դպրոցների և ուսուցիչների վերա նրա յայտնած սխալ և չափազանց կարծիքի դէմ, որտեղ պարոնը յայտնել էր, որ մեր ծխական դպրոցները ապարդիւն են, ուսուցիչները ուսում չեն սովորեցնում, անկանոն են, նրա համար, որ նրանց աշակերտները չեն կարողանում մտնել Ներսիս. դպրոցի առաջին դասատուն. Մենք այսպիսի մի կարծիք համարել էինք անտեղի և սխալ, բերելով հետևեալ փաստերը. 1) Մեր ծխական դպրոցները Ներսիսեան դպրոցի պատրաստականները չեն և դեռ այդ խնդիր է. ընդհակառակն աչքի առաջ ունենալով այն հանգամանքը, որ ծխական դպրոցի խեղճ աշակերտները 2—3 տարի մնալով թողնում են դպրոցը և գործի են կանգնում ընտանիքին օգնելու մտքով և միայն շատ քիչերին է յաջողվում շարունակել ուսումն,—ծխական դրպրոցները աւելի մի ամփոփ ծրագիր ունեցող հիմնարկութիւններ պէտք է լինեն և պէտք է համապատասխանեն աւելի աշակերտների պահանջին, քան թէ Ներսիսեան դպրոց մտնելուն. 2) Այն աշակերտները, որոնք հանգամանքների բերմունքով մտել են Ներսիսեան դպրոց, նրանք միշտ առաջին և յառաջադէմ աշակերտներն են եղել դպրոցի, որը ապացոյց է ծխական դպրոցի ուսուցիչների բարեխիղճ աշխատութեանց. 3) Եթէ մինչև անդամ ենթադրենք, որ ծխական դպրոցի ուսուցիչները ոչինչ չեն շինում և միայն առաջին դասատուն մտնում են Ներս. դպրոցի 3-դ պատրաստականի աշակերտները—ապա այդ մի զարմանալի բան չէ նախ՝ որովհետև մեր ծխական դպրոցի ուսուցիչները միջին թիւով 325 բուբլ են ստանում, իսկ Ներս. դպրոցի պատրաստականի ուսուցիչները՝ 800 բ., այսինքն 500 բուբլ աւելի և հաւանական է, որ լաւ ռօճիկով աւելի լաւ ուսուցիչ կարելի է վարձել և երկրորդ՝ որ մեր ծխականները մի դասատան մէջ 2—3 բաժանմունք ունեն, իսկ Ներս. դպրոցի պատրաստականները մի մի բաժանմունքից են կազմված. այս այնպիսի մի մեծ զանազանութիւն է, որ այն, ինչ որ ծխական դպրոցի ուսուցիչը կարող է սովորեցնել 2 կամ 3 տարում, այն մի և նոյնը պէտք է Ներս. դպրոցի պատրաստականը մի տարում միայն սովորեցնէ, որովհետև մէկ տեղ մի ժամը ամբողջութեամբ է գործ դընվում, իսկ միւս տեղ, բաժանմունքների պատճառով, մի ժամը 2—3 կտոր է լինում. Ահա այս հանգամանքները աչքի առաջ ունենալով և գործը աւելի մօտ և աւելի իրական կէտից քննելով, մենք անտեղի էինք համարել պ. Նահապետեանի արած յանդիմանութիւնը մեր ծխական դպրոցի խեղճ ուսուցիչներին, որոնք իրանց սահմաններում այնքան վատ չեն և ընդհակառակն կարօտ են աւելի բարոյական խրախոյսների. Մեր վերոյիշեալ նկատողութեան նպատակն միայն այն էր, որ մի փոքր դարձնենք հասարակութեան ուշադրութիւնը մեր ծխական դպրոցների ուսուցիչների թշուառ դրութեան վրա և փարատենք շատերի այն մոլար կարծիքը թէ՝ ծխական դրպրոցները՝—այդ Ներս. դպրոցի ստորին յարկերն են, նրա գետնափորներն են և ուրեմն նրա ծառայողներն էլ՝ գետնափորի մէջ ապրող անլոյս, բորբոսած և խաւար մարդիկ են. Ուրիշ բան է, ի հարկէ, եթէ պարոնը խօսէր ծխական դպրոցների նիւթապէս անապահովութեան վրա և նրանց ուսուցիչների թշուառ դրութեան վրա, որ մենք վիճակագրական թւերով մի առ մի նկարագրել էինք նոյն յօդուածում («Մշակ» 37).

Մեր վերոյիշեալ նկատողութեան դէմ մեր հակառակորդները չը զլացան իրանց պատասխաններով հանդէս դուրս գալ. Ես կը բերեմ այստեղ այն կտորները, որոնք պատասխանների գլխաւոր կողմերն են. 1) ասում են, օրինակ. «ծխական դպրոցները չը կարողանալով կեանքի համար զարգացած անհատներ և հասարակութեան պատուաւոր (!) անդամներ պատրաստել՝ բնականաբար իրանց ստները պէտք է ուղարկեն Ներս. դպրոց, չը մոռանալով, որ այստեղ մըտնում են քաղաքիս ստորին արհեստաւորաց դասակարգի զաւակները, որոնց ծխական դպրոցը բացի գրել—կարդալ—հաշուելուց, ոչինչ չէ տալիս. 2) Մենք ուրախ պէտք է լինենք, որ պ. Նահապետեանը արժանացրել է (!) իր ուշադրութիւնը ծխական դպրոցների վրա.

Ինչպէս տեսնում էք պարոնները շատ հեշտ կերպով են վճռում այն խնդիրը, որը զբաղեցրել է թեմական տեսուչներին զանազան ժամանակներում և որը դեռ լուծված չէ. Մեր հակառակորդների կարծիքով մեր ծխականները ոչ թէ ընդհանուր տարրական կրթութիւն տուող հիմնարկութիւններ են, այլ լոկ գրել—կարդալ—հաշուել սովորեցնելու համար են և երկրորդ.—ստորին արհեստաւորաց դասակարգի զաւակները, որոնք դեռ 2—3 տարուց յետոյ թողնում են դպրոցը, նրանց կարծիքով 8—10 տարի էլ դեռ Ներսիսեան դպրոցումն են մնում.— Մենք ոչ